

Máriás József

Balla László számvetése nyolcvanas évei határán

A magas életkor elérése önmagában is kegyelem. Ám az, hogy a költő/író élete e szép korszakában is alkotó ereje – bár csökkenő intenzitásban – birtokában marad, külön ajándéka Istennek. Boldog embernek mondhatja magát, akinek – jóllehet a határok ide-oda tolódtak, rendszerek jöttek-mentek – megadatott a biztos hátér, s a lét értelmét adó alkotás: „*Körötem biztonság: feleség, család: / szilárd üvegbetonfal, / kemény, mégis áttetsző, / millió színével süt át rajta a világ. / No és jöjj, munka! / Írógépem édes kopogása: / kis Niagaraként zuhog, / jólesőn verdesi, masszírozza / minden porcikám*” – olvashatjuk Balla László *Komfort* című költeményében. E nyugalmat, harmóniát sugalló millió nem csupán az öregkor sajátja, hosszú élete egészére jellemző vonás. Az utóbbi években megjelent kötetekben a számvetés igénye testesül meg: az *Árva aranyesők* (2004), a *Vakrepülés* (2006), az *Őszi nyárfák* (2007) című könyveiben a publicista, a költő, illetve a prózaíró áll elénk válogatott írásaival, az összegzés természetes igényével. Az első kötetről lapunk 2006. évi 2. számában már írtunk; ezúttal az utóbbiakat kívánjuk az olvasók figyelmébe ajánlani.

(A lírikus rejtett vallomása) A *Vakrepülés* utószavát olvasva elbizonytalanodunk. Mit írjunk, mondjunk egy olyan kötetről, amelyről alkotója „előre bocsátja”, hogy „ezzel a könyvvel nem tartok számot elismerés-

re, (...) nem azért állítottam össze, hogy sikert arassak vele”, csupán az volt a célja, hogy „Így pályám vége felé, némi módon képet adjak hosszú költői utamról”. A kötet alcíme: *Válogatott versek*. Nem olyan értelemben azok, hogy az eddig megjelent kötetekből fűzte egybe azokat, hisz java részük sem az 1951–1961 között megjelent versesköteteiben, de még az 1993-ban kiadott *Ikebana* című válogatásban sem szerepel. Zömük ebben a kötetben jut először nyilvánosság elé.

Balla László tájleíró költeményeit ismertük. A képzőművész plasztikus ábrázoló képességével, az eléje táruló látványt az impresszionista festők hatásos megjelenítésével elénk táruló kárpátaljai tájak életre kelnek, magunk is elmerülhetünk azok lélekmelegítő gyönyörűségében. A bőséges kínálatból a Tóth Árpádra s az erdélyi Áprily Lajosra emlékeztető *Novemberi séta* című versét emeljük ki. Szép költői képei, a természet varázslatos őszi világa az olvasóban is mély érzéseket ébreszt. A szülőföld a kisebbségben élő ember számára a legerősebb fogódzót jelenti: „*A föld alattam gránittalapzat... / Bár lennék rajta örök hűség szobra, / suttogva néki varázsszavakat, / öt százszor áldva, százszor megcsókolva.*” (*Hazai táj*) Ehhez hasonló erőforrás a zempléni földből kiszakadt család: a vékei előkönyörgő és kántortanító nagypapa, az impériumváltásokat megszenvedő, a főjegyzőségből az élet peremére sodródott édesapa, kik-

nek emléke előtt szép sorokkal adózik: *Nagyapám a szószéken*, illetve *Balla bácsi* című verseiben. A család, a házasság biztosította nyugalom és harmónia olyan kikötő, ahova a külvilág zajából bármikor megtérhet. *A Hogyha jössz majd*, *A szerelem színváltozásai*, az *Együtt*, *Majd* című költemények mind-mind arról tanúskodnak, hogy magánélete révbe ért, a házasság, a családi élet mindenkor erőt ad a küzdelemhez, ahhoz hogy felülemelkedhessen a hétköznapok gondjain, keserűségein. Az öregség jeleit a dolgok természetébe való belenyugvással fogadja, nyugtázza, bár szeme előtt ott lebeg a vágy: mint makrancos lovat, visszatartani az évet, hisz akkor „biztosan valóra váltanék minden tervet, álmat”. (*Ha egy héttel...*) De tudja, az idő véges, ideje megköszönni mindent, mit az élet adott, s azt is „ami nem valósult meg, / de ami után / epekedve vágyakoztam”. (*Azt is köszönöm*)

A több száz alkotást tömörítő kötet palettáján ott vannak a súlyos mondanivalót hordozó gondolati költemények – a Vörösmarty emlékéért idéző *Gondolatok a képtárban*, az élet dolgain töprengő *Homokóra*, a századvégi állapotokat elemző/értelmező *A XX. század vége* – éppúgy, mint a játékos hangulatú, derűt sugárzó versek, köztük talán a legsikeresebb *Fűzfavessző, fűzfaág* című alkotás. Mellettük azonban ott vannak azok is, amelyekről nem tudtunk, nem tudhattunk, amelyek tükréből mindmáig „ismeretlen” Balla László-arc tekint ránk. A versek keletkezésének időhatárai jelzik, hogy ennek az arcnak a vonásait, barázdáit nem csak az utóbbi másfél/két évtized szántotta, jóval idősebbek annál. Az elsők már 1947-ben kiütköznek. A *Mikes Kelemenhez* „címzett” költemény a történelmi példa ellentettje: nem a költő, hanem a szülőhely – Ungvár, Kassa, Kolozsvár – lett száműzött, kizsáttatva, kiszakítva a haza testéből, hol

reményvesztés-vasra verve jajdul dalra a lélek: „Az otthonunkból haza-számkivetve, / jött idegenek parancsszavát lesve, / zsoldárt feledve: szögesdrót-igéket / tanulunk...” A fény és a sötétség, az égő csillagpálya és a vakondélet világtalansága közti párhuzammal, szembeállítással utal saját sorsára az 1953-ban keletkezett költeményben: „Dőrén hiszem: csillagok útja vár / fent szennytelen, s a meglátott sugár / varázserejét lelkem mohón issza – – // de Kötelesség-Fátum köt: vakon / kell földet túrnom unt Sors-járaton, / s csak sártól fenten maradhatok – tiszta.” (*Vakond-szonett*) A Kötelesség-Fátum, a Sors-járat nagybetűs írásmódja a kor teremtette tragikus élethelyzetet érzékeltet. A Rend – értsd: diktatúra-szabta pálya, amely felkiáltó jelként övező jegenyék közt vezet: vakvágány. De van-e választási lehetőség a buján zöldellő felkiáltó jelek, határkövek mögül kilépni? „...erre, / csak erre mehet az élet, / vagy – a Pusztulásba”. (*Allé*) De a tétlenség, a pusztulás elfogadhatatlan. Az életet, a cselekvést kell választani! Mily belső vihart kavarhat az emberben ez, ha tudva tudja, hogy „a fák mögött titok van: / nagy monumentális semmi”, ha szembesülnie kell a valósággal, a felismeréssel: „hisz magam is hazugságban élek, / a Nagy Hazugság csecsét szopom” (*Moszkva felé, 1978*).

A nyolcvanas évek végén kibontakozó „glasznoszty” tette, hogy maga is számot vessen élete vargabetűivel? *A damaszkuszi úton* című költeménye a bizonyosság rá, hogy megtette: „Az én nemzedékem életében / minden út Damaszkuszba vezetett, / s voltam / ma Saulus, holnap Paulus, / majd ismét Saulus s megint Paulus, / vagy Saulus-Paulus egy időben.” Mily ördögi rendszer az, amely ilyen borzalmas helyzetbe, alakoskodásba sodorja az embert! De mentesíthet ez bűneink alól? – kérdi a költő a *Mérleg* című verse mottójaként vá-

lasztott Horatius-idézettel. A két serpenyő, mondhatnánk, vad táncot jár, hol alant, hol fenn: „*Tettem a dolgom, mint más. / Napjaim: merész harc a Hétfejűvel, / Napjaim: sárkányszárny alatt / gyáva kuksolás. // Élttem: erény. / Élttem: ez gaztett. / Élttem: pezsdtítő erő s pusztító orkán. / Élttem: dicsőség nekem! / Élttem: átok rám!*” Átéli, érzi a helyzet tragikumát. Ez a felismerés nyer őszinte, rezignált vallomást a *Nullszaldó* című nagyon szép szonettjében:

„...*Ma már értem: / bukás volt minden vélt diadal s érdem.*” Vágya: csak egy döntetlent, „*csak egy null-szaldót elérni a sors-tól!*”, megelégszik azzal, ha késői korok annyit mondanak róla: „*Hogy általam a lét kevesebb nem lett.*” Nem áltatja magát: „*A rendelés betöltve: / voltam mákszemnyi óriás / és égbenyúló törpe.*” (*Pályám*) Az őszinte kitarulkodás, a lét terheitől, súlyától elnehezedett évek sem némitják el, az írás lételeme. „*Minden átlebzselt óra szólítja a halált.*” Bár több versében szól róla, mégsem az elmúlás, hanem az írás, a munka az, amely a magas korban is élete alaprincípiuma marad.

A kötet verseinek másik, meglepetést keltő, igencsak figyelemre méltó csoportját a „vallásos” költemények alkotják. Az előbbiekhöz hasonlóan szembe mennek mindazzal, amit kora társadalma elvárt. Bizonyára – mint oly sokan közülünk – meggyőződéssel hitte, hogy az életben az emberi tettek jelentik a biztos támpontot, adnak célt és értelmet mindennek. Aztán adódik egy pillanat, amikor valahogy minden összezavarodik bennünk, amikor elbizonytalanodunk, s azt mondjuk: „*Jó volna hinni Istenben.*” (*Jó volna...*) Aztán elgondolkozunk azon, hogy „...*ki (vagy mi) kövezi / az útunk, / ki mozgát évmilliárdok óta egy világmindenséget / abban az irányban, hogy legyünk, / ki s mi végre hívott bennünket a földre?*” (*Ateisták*) Sőt ennél is tovább megy, gyengeségét bevallva, a

zoltároshoz hasonlóan sóhajt fel: „...*de jó volna leborulva / bízni, rádbízni, hinni benned, / s dicsérni, / eleitől fogva.*” (*XC. Zoltár*) Hajdúszoboszlón félve, óvatosan körültekintve – „*nehogy valaki majd oda-át jelentse*” – több évtizedes kiesés után, belép Isten házába. Torkából előtörnek a jól ismert dallamok. „*S ekkor már éreztem, hogy ott van. Hogy ismét belép életembe. / Hogy útvesztőim végére érkeztem.*” (*Szoboszlói emlék*)

Élete – elismeri – vakrepülés volt, amelynek elkerülhetetlen velejárója a zuhanás, a megsemmisülés. A jelképes Fekete Doboz azonban megőrzi a repülés – a költői pálya – minden momentumát. Bizonyosságtétel lesz arról, hogy röppályáját a társadalom, a politika hamis műszerei szabták meg. Ama dobozban azonban nemcsak tévedések, nemcsak a kompromisszumok, a kényszerű megalkuvások lesznek benne, hanem ezek a vallomásos versek is, amelyek kiteljesítik, korrigálják a róla alkotott, elfogultságtól sem mentes képet.

(*A prózáiró szélesre tárta a kapukat*) Balla László elsősorban prózáirónak vallja magát. Kötetek hosszú sora jelzi – tárcái, novellái, ifjúsági- és kisregényei, önéletrajzi regényciklusa – e pálya ígéretes, erőteljes kibontakozását, gazdag termését. Az *Őszi nyárfák* tartalmilag és műfajilag egyaránt sokszínű kötet, amelynek írásai az egy-két oldalas „akvarellektől” – rövid írásait maga nevezi így – a cselekményt részleteiben kibontó kisregényekig terjednek. A sorokból kibontható az a sokirányú érdeklődés, amely ifjú korától sajátos személyiség-egyeként érhető tetten, nyer kifejezést az alkotásokban. A szerző hatvanhárom alkotó esztendő esszenciájaként teszi asztalunkra e kötetét – első, nyomtatásban megjelent írása, a *Februári napsütés* 1944-ben jelent meg –, amely *A világra ketyegése* (1970), a *Visszapillantó tükör* (1977), a *To-*

tális fényben (1983), a *Sosem volt repülések emléke* (1989), a *Szobor a főtéren* (2001) című kötetekre épül. Számos írás azonban e könyvben jut első ízben az olvasó elé. Témaválasztása igencsak széles skálán mozog. A család, a háborús emlékek, a kárpátaljai művészvilág, a sajtó, a szovjet hatalom összeomlását kísérő, azt követő zűrzavar, a társadalmi élet torzulásai jelzik főbb tájékozódási koordinátáit. Meglepő, hogy a mindig célra törő, lelkiileg kiegyensúlyozott, lankadatlan munkabírással bíró alkotót mágnesként vonzzák azok az emberek, akik talpa alól – társadalmi vagy egyéni okokra visszavezethetően – kicsúszik a talaj, érzelmviláguk megbicsaklik, társas kapcsolataik rendre zátonyra siklanak, megfeneklenek.

Jeleztük fentebb, hogy a társadalom, a külső világ többnyire áttételesen – sorsok, életutak háttéréként – szerepel e kötetben. Annak súlya terhe különösen éles vonásokkal van jelen a zsidóüldözést, a vész-korszakot megidéző *Sábesz* című novellában. A háború borzalmairól a *Holdtölte szentestén*, a doni katasztrófa tragédiájáról az *Ároni áldás* nyújt megrázó képet. A rendszerváltás kiváltotta torzulásokról a *Mirku*, az érdekeinek, törtetésének, előbbre jutásának mindent alárendelő hivatalnok jellemrajzáról *A szék*, a szovjet rendszer fonákságáról az *Andropov, bírálát* című írások „adnak hírt”. Ihletének legbősegebb forrása, élményanyagának leg-hitelesebb háttére a család. A Gerlóczyak felmenői, a szerteágazó rokonság – mint szobrásznak a modell – elődök és kortársak képében novellák sokaságában járul elénk. A nagypapa még a békebeli időket idézi: „ő volt családunkban az utolsó szép életű ember”. A *Bogánacs* című novella a zempléni Vékén teljesített több évtizedes szolgálatát, a *Hazatérés* a temetését idézi az olvasó elé. *Isten rostájában* a polgári jómód alkonyáról szól, a következő nem-

zedék, az író édesapja súlyos gondjairól, az ínséges napokról, amelyek megmérgezik a családi békét. Ehhez mért, ezzel arányos az apai örökség is: egy, az édesapja ültette hársfasor, egy ronggyá olvasott Petőfi-kötet és öt fénykép, amelyekről az *Apai örökség* című írás ad számot. Gerlóczy Attila tragikus halála, a 2. magyar hadsereg Don-kanyarnál szenvedett súlyos veszteségeinek, megrázó képei közepette az emberi szolidaritás szép példájáról is olvashatunk. Attila és Csomár Tibor sorsának rajzolatában nem csupán a visszavonulásról kapunk képet, hanem előéletükről, a két család minden gondja-bajáról, a rendszerváltások életutakat kettétörő következményeiről is. Az *Ároni áldás* című kisregény a kötet egyik legértékesebb, legszebb darabja.

Balla László életpályáját két meghatározó körülmény befolyásolta: a művészeti főiskola és az újságírás. Bár szobrászi képzettségével nem sokra jutott, a művészet iránti alázata és vonzalma végigkísérte életét. A művészvilág az alkotói portrékon, ilyen jellegű írásain, kötetein túlmenően – *Csillogó, lobogó, vibráló tájak* (1975) és az *Erdélyi Béla és kortársai* (1994) – helyet kér szépirodalmi munkáiban is. Az *Őszi nyárfák* hét, álmokkal és optimizmussal teli fiatal indulásáról „tudósít”, kiket a sors a szélrózsa minden irányába szétszórta, de a korabeli körülmények, művészetpolitikai előírások és gátak lehetetlenné tették a képességeiknek, tehetségüknek megfelelő kibontakozást. Az *Inkarnáció* című novella a hetedik évfolyamtárs, Éva sorsát követi nyomon, akinek – talán mondanunk sem kell – az Ungvári Képzőművészeti Főiskola csak egy állomás volt az életében, külföldre kerülésével nemcsak a művészeti életnek, hanem egy ígéretes párkapcsolatnak is hátat fordított.

Az újságírás – a kezdet emlékeit őrzik a *Botticelli* és a *Tulipánok* című írások

– kiváló lehetőséget és alkalmat teremtett Balla László számára a mindennapok életének megismeréséhez, a társadalom belső erőit kiapintásához, jobb megértéséhez. Helyzeti előnynek számít, hogy a téma nem egy esetben házhoz jön. Rövid főiskolai tanári pályafutása, a tankönyvkiadónál eltöltött évek jelenthették, táplálták azt a különleges vonzalmat, amely a pedagógusokhoz fűzte. Ebből az érzésből és megbecsülésből számos igen szép, bensőséges, finom vonásokkal megrajzolt novellahős született. *A Távvezetékben* e típus egy lelkiileg sérült zenetanár képében áll előttünk. *A Parázs a hóban* című novella hőseit, Konkoly Tibort a környezettel vívott harc viszi idő előtt a sírba. A felsőbbeknek tetsző statisztikák gyártóival folytatott küzdelme tragikus kimenetelét egy szép metafora: a hóba eldobott parázs elhamvadása teszi még érzékletesebbé számunkra. Vállalja a harcot, zokszó nélkül végzi a rábízott, képzettségével és képességével aránytalan munkát. Pedagógiai sikerei mégsem elismerést, hanem sanda pillantásokat váltanak ki, a tehetégtelenek, a kényelmesek, a közönyösek ellenszenvét. Mögötte a rendszer lélektelen oktatási gyakorlata sejtik ki. A zilált, a látszatra, hazugságra épülő társadalom törvényszerűen tükröződik le az egyéni életutakban. A tiszta érzelmekre épülő társas életet is megmérgezik a külső világban tapasztalt visszásságok. A társadalmi erkölcsi törvények fellazulása visszahat az egyénekre, súlyos érzelmi válságba sodorja őket. Ez olvasható ki *A perzsa* című novellából, amelynek hősei – Feri és Lenke – szépen induló házassága is semmivé lesz. Az érzelmi válság, a társkeresés kudarcai és csalódásai okozzák, hogy Erzsí — az azonos című írás hőse —, a jobb sorsra érdemes bütormodell-tervező negyvenöt éves korában szívinfarktusban meghal. Az író „oknyomozó” munkája sem

tudja feltárni a novellahős életútjának minden mozzanatát, így a kérdés is nyitott marad. Köllő András szobrász műtermében a félig kész portré torzó voltában is értékes alkotás, mintegy kivetítve Erzsí életének tragikus voltát, a magány, a társtalanság zsákutcáját. *A lét határán* című kisregény hősnője Törő Olga hiszékenységgé áldozata. Látszólag egy kalandos szerelmi történet – válással, új házassággal, s egy abszurd helyzettel: az elhunyt férjet az első házasságából származó fiai a korábban elhunyt első felesége mellé temetik. Ami azonban elfér egy-egy könyvlapon, az életben kálváriák sorozatos stációit jelenti, amelyben a szenvedő félnek – ezúttal is egy pedagógus – szembe kell néznie önmagával, a kialakult helyzettel. Harsányi Jolán biológia tanárnő – *Szegény feleségem háza* című kisregény hősnője – tragédiájának oka mélyebben rejlik. Sorsába, életébe beleszól az a gazdasági, társadalmi káosz, amely a szovjet hatalom bukásával köszöntött Kárpátaljára. Férje tehetséges és szorgalmas csoportvezető mérnök, de a cég megszűntével ő is utcára kerül. Munkát sehol sem lel. A tehetetlenség felőrli idegeit, az alkolomba menekül. Érettségizett fia is csak cselleng. Jolán a tanítás terhe mellett piacozást vállal, hogy előteremtse a mindennapit. Bár az összeomlás előtt rendezett körülmények közt éltek, a ház, amelyben Ungvár előkelő negyedében laknak, nem az ő keresményük gyümölcse, Jolán beregszászi szülői házában az árából vásárolták. Az unoka ráveszi nagyanyját, hogy kétes, felelőtlen kalandokba bocsátkozó élete miatti adósságai törlesztéséért adja el azt. A feleség az új helyzet súlya alatt összeomlik, beteg szíve felmondja a szolgálatot. Megrázó, elgondolkodtató alkotás. Hova vezethet az a világ, amelyben csak a spekulánsok érvényesülhetnek, ahol a lejtő oly síkos és meredek, amelyen megállni csak az erős jellemű emberek tudnak?

A kötet függelékeként tizennyolc reprodukciót láthatunk: szobrok, domborművek, linómetszetek kicsiny galériája jelzi, hogy ha a szerzőt az írás le is térítette a képzőművészet útjáról, mégsem maradt hűtlen ahhoz. A képek alatti dátumok jelzik, hogy vissza-visszatért hozzá, mintegy önigazolásképp. Jellemzőjük, akárcsak írásaié: a meditatív készség, az érzelmek kinyilvánítása.

A lírikus rejtett, költői képekbe kódolt valóságait a prózaíró teljesíti ki. A szélesebbre tárt kapukon egy tágabb világba lép be, amelyben valóban otthon érzi magát. Realista ábrázolásmódja, a színes és rendkívül őszinte lélekrajz, az írói szándék nem öncélú: mint minden író, Balla László is a világot akarja jobbra tenni vele. Könyvünk bibliográfiai adattára elősorolja eddig megjelent köteteit: 35 magyar nyelvű kötet; műveiből tizenhárom ukrán, illetve orosz nyelvű fordítás jelent meg. A sor ezzel sem teljes, hisz nem tartalmazzák az általa az ukrán és orosz irodalomból fordított műveket.

Balla László termékeny alkotó évtizedeket tudhat maga mögött. Aki valamelyest is

ismeri a kárpátaljai terület szovjet korszakának történetét, politikai és társadalmi viszonyait, aki megtapasztalta azt, hogy mit jelent kisebbségi sorsban élni – a kárpátaljai magyarság nyelvében és vallásában többszörösen is abban élt, él. Ezekben az írásokban felismerhetők az anyanemzetből kiszakított magyarság lelki kálváriái, küzdelme a mindennapokért, a megmaradásért, kultúrája megőrzéséért.

A cselekvő ember nemcsak sikereket tudhat maga mögött. A küzdésben nem egyszer adunk, s magunk is kapunk sebeket. Sokszor méltánytalanul súlyosakat, helyrehozhatatlanokat is. Kompromisszumokat kötünk, ha a helyzet kényszere úgy diktálja, meg is alkuszunk, hogy mentjük, ami még menthető. Balla László sem kivétel. „Mindenkinek szem a láncban.” Az 1990 és 2001 között megjelent *A végtelenben találkoznak* című regényciklus szubjektív vallomásaiban részleteiben is megismerhetjük azt a harcot, amelyet nem egyszer önmagával kellett megvívnia. Számos tárca, vers jelzi ezt a belső tusakodást, küzdelmet. Az író életpályája megítélésekor azonban semmi más, csak a Mű az, amely az „ítélethirdetéskor” számításba jöhet.

(Balla László: *Vakrepülés. Válogatott versek, 1942–2006*, PoliPrint Kiadó, Ungvár, 2006; Balla László: *Őszi nyárfák. Válogatott novellák, tárcák, kisregények*, Kárpáti Kiadó, Ungvár, 2006)